



МИХАЙЛО КОЦЮБІНСЬКИЙ

# ХАРИТЯ

Михайло Коцюбинський

# ХАРИТЯ



Видавництво дитячої літератури «Веселка»  
Київ 1974



Виткнулася десь далеко з жита хустинка.  
Це Харитя подалася стежкою в поле. І гарно навкруги, і страшно... А що, як вовк вибіжить з лісу, русалки залоскочуть, страхи повилазять з пшениці?

Адже вона одна на ниві... Повернутися додому? А хто ж їхнє жито вижне, коли ненька нездужає?

Про те, як смілива дівчинка взяла на себе господарчі клопоти, як вона порадувала свою хвору маму, ви дізнаєтесь, прочитавши книжку. Написав її класик української літератури Михайло Михайлович Коцюбинський ще до Великої Жовтневої революції.

#### Малюнки

#### І. ФІЛОНОВА



I

В печі палав огонь і червоним язиком лизав челюсті. В маленькій хаті було поночі, по кутках стояли діди. На постелі лежала слаба жінка й стогнала. Це Харитина мати. Шість неділь минуло, як помер її чоловік, батько Хариті, і відтоді бідна удова тужить та слабує, а оце вже другий день, як зовсім злягла. Злягла в самі жнива, в гарячу пору, коли всі, хто лиш вміжати, подались на ниву збирати на зиму хліб. І вдовине жито поспіло, та нема кому його жати; сиплеться стигле зерно на землю, а удова лежить недужа: тяжка слабість спутала руки й ноги, прикувала до постелі... Лежить бідна мати Хариті та б'ється з думами...

Двері рипнули.

— То ти, Харитю? — почувся млявий голос слабої.

— Я, мамо.

З дверей виткнулось спершу відро, до половини виповнене водою, далі русява голова дівчинки, нахилена вбік до відра, а далі права рука, піднята трохи догори. В хату увійшла восьмилітня Харитя і поставила коло печі відро. Десь дуже тяжким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на припічок і важко дихаючи. Ліва рука від незвичайної ваги зомліла, і Харитя не могла її зігнути. Але це була лиш одна хвилина. В другій — метнулась Харитя до мисника, легенько, мов кізка, стрибнула на лаву, зняла з полиці горщик і поставила його коло відра.

— Що ти робиш, доню? — поспитала мати.

— Вечерю варитиму, мамо!

Слаба тільки зітхнула.

А Харитя й справді заходилася коло вечері. Змила в мисчині горсточку пшона, вкинула щіпку солі та двітри бараболі, налляла горщик водою і приставила його до вогню. Любо було глянути на її дрібненькі запечені на сонці рученята, що жваво бігали від одної роботи до другої. Великі сиві очі з-під довгих чорних вій дивилися пильно і розумно. Смугляве личенько розчервонілося, повні уста розтулилися — вся увага її була звернена на роботу. Вона забула навіть і за нові червоні кісники, що двічі обмотували її русяву, аж білу, головку. Кісники ті були її радість, її гордості. Оце третій день, як хрещена мати подарувала їй ті кісники, і Харитя ще й досі не натішиться ними.



Почувся слабий стогін матері.

Харитя стрепенулась і підбігла до ліжка.

— Чого ви, матінко? Може, водиці холодної? Що у вас болить? — ластівкою припадала вона коло недужої.

— Ох, дитино моя люба! Все в мене болить: руки болять, ноги болять, голови не зведу... От, може, вмру, на кого ж я тебе лишу, сиротину нещасну?.. Хто тебе догляне, вигодує?

Харитя почула, що її маленьке серце заболіло, наче хто здавив його в жмені; сльози затремтіли на її довгих віях. Вона припала до рук матері і почала їх цілувати.



— Що ми робитимемо, доню? От довелось мені злягти саме в жнива... Хліб стоїть у полі невижатиї, осипається... І вже не знаю, як мені, бідній, недужій, запобігти лихові... Як не зберемо хліба — загинемо з голоду зимою!.. Ох, боже мій, боже!

— Не журіться, мамо, не плачте! Адже ж бог добрий, мамо! Бог допоможе вам одужати, допоможе вам хліб зібрати... Правда, мамо? Правда?..

## II

Поки Харитя говорила ті слова, в біленькій головці її промайнула думка: як-то нема кому жати? А вона що ж робитиме? Ще торік ходила вона з мамою на ниву, бачила, як мати жне, ба сама брала серп і жала! Адже ж вона багато б нажала, якби мати не сварила за скалічений палець. Але торік вона була ще маленька, маленькими рученятами не могла вдержати серпа, а тепер вона вже виросла, набралася сили і руки побільшали. Харитя глянула на свої руки. Адже цими рученятами вона принесла з річки піввідра води, хоч яке воно важке, те відро! Завтра, коли розвидниться, встане Харитя, нагодує маму (коли б ще схотіли їсти, а то відколи слабі — саму воду п'ють), візьме серп і піде в поле. А вже як буде жати! І не розігнеться! І привиділась Хариті вижата нива, а на ній стоять полукипки і блищать проти сонця, як золоті. І сама Харитя стоїть на полі, дивиться на свою працю і думає, як би звести у стодолу. От що вона зробить: піде до хрещеного батька, обійме його рученятами за шию, скаже: «Татку мій любий та милий! Я вже вам



буду бавити маленького Андрійка, буду йому за няньку, лише звезіть наш хліб та складіть у стодолу!» Він добрий, батько хрещений, він її послухає, зведе хліб. А як же втішиться мати, коли Харитя прийде до неї і скаже: «А бачте, матусю кохана, а я ж вам не казала, що бог допоможе нам зібрати хліб? Увесь хліб у стодолі!» Вичуняє мати з радощів, пригорне доню до серця, поцілує, і знову житимуть вони веселі та щасливі і не згинуть вони зимою з голоду...

В печі щось бухнуло, зашипіло, засичало.

То збігав куліш.

Мерщій кинулась Харитя до печі, відставила горщик, доглянула страву й насипала в полив'яну миску гарячого кулешу. Мати з'їла дві-три ложки та й поклатала ложку. Страва здалась їй несмачною, противною. Харитя їла чи не їла, швиденько помила посуду, поскладала її на мисник, засунула сінешні двері і стала навколішки перед образами молитися богу. Вона склала ручки, хрестилась, зітхала та здіймала очі догори і дивилась пильно на образ, де був намальований бог-отець, добрий дідуньо з сивою бородою. Вона вірила, що той добрий дідуньо любить дітей і не дасть їх на поталу. Адже недурно тримає він у руці золоте яблучко з хрестиком: певно, він дасть те яблучко добрій, слухняній дитині. І Харитя своїм дитячим лепетом прохала у бога здоров'я слабій матусі, а собі сили вижати ниву. Ця думка не давала їй спокою. Їй хотілося швидше дочекатися рання. «Ляжу зараз спати, щоб завтра раніше прокинутися», — подумала Харитя і, поставивши коло мами воду на ніч, лягла на лаву. Але сон не зліплював їй очей,

він десь утік із цієї хати, бо їй недужа мати не спала й стогнала. Повний місяць дивився у вікно і на комині намалював також вікно з ясними шибками та чорними рамами. Харитя поглядала в той куток, де лежав серп, і думала свою думу. А надворі так місячно, ясно, хоч голки збирай. Харитя сіла на лаві й глянула у вікно. В імлістій долині, окутаній срібним промінням місяця, стояли широкі лани золотого жита та пшениці. Високі чорні тополі, як військо, стояли рядками край дороги. Синє небо було всипане зорями. Зорі тихо тремтіли. «А що, якби тепер вийти на ниву? Е, ні! страшно, вовк вибіжить з лісу, русалки залоскочуть, страхи повилазять із пшениці...» І Хариті справді стало лячно, вона знову поклалася на лаві й відвернулася від вікна.

— Чому ти не спиш, доню? — питає мати.

— Так... я зараз буду спати, мамо!

Мати стогне, а Харитю живий жаль бере за серце. Бідна мама! Все болить у неї. Коли б той добрий бог з сивою бородою послав їй полегкість!.. Аж ось трохи згодом і слаба мати, і копи на полі, і русалки, і вовк, і ясне вікно на комині змішуються в якійсь кумедній плутанині. Сон, влетівши до хати, бере Харитю під своє крило. Срібний промінь місяця тихо сяє на білій головці дівчинки, всміхається до нових червоних кісників, гуляє по смуглявому видочку та по білих дрібненьких зубках, що виглядають з-за розтулених повних уст.

Харитя спить солодким сном.



Рано встало золоте сонечко. Рано, разом з сонцем, прокинулась і Харитя. Хутенько зварила куліш, нагόδувала маму, сьорбнула й сама кілька ложок. Упоравшись, зняла серп з полиці, поклала в торбинку хліба та цибулі і зав'язала рябенькою хусточкою. Далі поцілувала маму й каже:

— Піду я, мамо, на вулицю до дівчат, побавлюся трохи.

— Йди, доню, та не барись...

Йде Харитя селом, і якось їй чудно. Ніколи не ходила сама так далеко від хати. От уже крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись у далечінь на чудовий краєвид. І справді було на ниві несказанно гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. Долиною повилася річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелеться килим ясно-зеленого вівса, а далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розклав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонка. Віють з поля чудові пахощі од нестиглого зерна і польових квіток. І добре Хариті на ниві, і лячно. Стала вона й не знає, чи йти далі, чи вертатися. Але виткну-



лась десь далеко з жита червона хустка молодиці, і Харитя згадала і хвору маму, і чого прийшла. Вона подалася стежкою межи жита. Як тільки Харитя увійшла межи жита, гарний краєвид шез. Босі ноженята ступали по втоптаній стежці; над головою, межи колосками, синіло небо биндочкою, а з обох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку. Польова повитиця полізла догори по стеблині жита і розтулила свої білі делікатні квіточки. Харитя мимохідь зривала дорогою квіточки та йшла все далі. Аж ось і їх нива. Вона добре знає свою ниву, ось і рівчак той, що промила весняна вода. Харитя поклала торбинку, взяла в руки серп і почала жати. Тихо навкруги. Тільки цвіркун цвіркоче в житі, шелестить сухий колос та інколи запідпадьомкає перепелиця. Жне Харитя, але якось недобре йде робота. Довге стебло путається, великий серп не слухається в маленькій руці, колосся лоскоче спітніле личенько... Аж ось щось наче впекло Харитю в палець. Вона вихопила руку й побачила на пальці кров. Серп випав з рук Хариті, лице скривилось від болю, на очі набігли сльози, і Харитя от-от заплакала б гірко, коли б не нагадала про свою бідну маму. Швиденько обтерла вона кров з пальчика спідницею, затерла врізане місце землею і почала жати. Стерня коле босі ноги, аж на плач збирається Хариті, піт великими краплями падає на землю, а бідна дівчинка жне та й жне.

Якось обернулась Харитя назад, щоб покласти нажату жменьку, глянула навкруги, і страх обхопив її.



Адже вона одна на ниві! Ану який страх вискочить із жита й задушить її! Раптом — фурррр! Перепелиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи коротенькими крилами, ледве перенесла на кілька ступнів своє тяжке, сите тіло. Серце Хариті закалатало в грудях з переляку; потому наче спинилось, і Харитя скаменіла на місці. Однією рукою стиснула жменьку жита, другою — серп. Лице пополотніло. Здорові сиві очі з жахом дивилися в жито. За хвилину Харитя трохи відійшла. Серце знову застукало в грудях. Харитя наважилась тікати...

Стежкою наближались дві молодичі. Харитя постерегла їх, знов нагадала недужу, бідну маму і, схи-



ливши русяву головку, взялась до роботи. Вона мусить вижати жито! Вона мусить потішити свою нещасну маму!

Молодиці наблизилися до Хариті, впізнали її і глянули одна на одну.

— Ти що тут робиш, Харитю? — спитали разом. Харитя здригнулась, підвела очі на молодиць і засоромилась.

— Жну... мати слабі лежать... нема кому хліб вижати... з голоду загинемо зимою.

В голосі її тремтіли сльози.

— Бідна ж ти, дитино, бідна!..

Враз Харитя почула, що сльози душать її. Зразу якось дуже жаль стало їй слабій матері, дужче заболів той палець, що втяла серпом, заболіли ноги, наколені стернею, згадався переляк недавній; сльози, мов град, посипалися на землю, і Харитя, голосно хлипаючи, заридала.

Молодиці кинулися до неї.

— Що з тобою, дитино! Не плач, перепілочко! Мати твоя, дасть бог, одужає, а жито ми вижнемо, не дамо вам згинуту з голоду, — ми ж не татари... Ну, не плач же, квіточко!

Молодиці взяли на руки бідну Харитю, цілували, потішали.

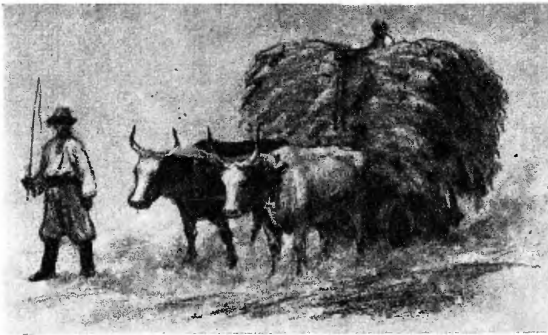
— Ходім зараз до матері, хай вона втішиться, що має таку добру дитину...

Молодиці взяли за руки Харитю і подались стежкою назад у село. Харитя йшла і тихо хлипала.

Незабаром мати Хариті одужала. Молодиці вижали удовине жито, хрещений батько Хариті звів хліб у стодолу, і сироти вже не боялися голодної смерті.

Мати цілувала та пестила свою добру дитину, а Харитя щебетала:

— Хіба я не казала вам, матінко, що добрий бог з сивою бородою дасть вам здоров'я і допоможе зібрати хліб? Хіба не на моє вийшло?



для молодшого шкільного віку

*Коцюбинський Михайл Михайлович*

## Х А Р И Т Я

*Р а с к а з*

*(На українском языкє)*

Редактор **І. В. Маценко**

Художній редактор **Г. Ф. Мороз**

Технічний редактор **В. І. Дмухар**

Коректор **В. В. Богаєвський**

Здано на виробництво 6.V. 1974 р.  
Підписано до друку 18. VII. 1974 р.  
Формат 70×100<sup>1/16</sup>. Папір офс. № 1.  
Фіз. друк. арк. 1. Обл.-вид. арк. 0,7.  
Умовн. друк. арк. 1,23. Тираж 500.000.  
Зам. № 4—1530. Ціна 4 коп.

Видавництво «Веселка», Київ, Басейна, 1/2.  
Головне підприємство республіканського  
виробничого об'єднання «Поліграфкинг»  
Держкомвидаву УРСР, Київ, Довженка, 3.

4 коп.

